

Social utredning

med fokus på möjligheter och förhoppningar

En omarbetning och förkortning av forskningsuppsatsen i systemisk psykoterapi-
utbildning från sept.2000 av Lars Ljungman

Bakgrund och idé till uppsatsen

I mitt tidigare arbete ägnade jag mig åt att utreda familjer på uppdrag av socialtjänsten. Många av dem som arbetar med utredning uttrycker att de hellre skulle vilja arbeta med enbart ”behandling”, och ofta har jag hört begreppen ”utredning” – ”behandling” uttryckas som varandras motpoler.

I arbetet med familjer under utredning har jag märkt att de förändrar sig under utredningens gång. De frågor som ställs till familjen t.ex. om hur familjemedlemmarna kommunicerar, påverkar hur de kommer att kommunicera även när utredningen är färdig. För vissa familjer har själva utredningsprocessen inneburit att de, när utredningen är färdig, ofta kunnat gå vidare styrkta och utan behov av fortsatta insatser från socialtjänsten. Insikten om att utredning av familjer ofta innebär att familjer förändras, har gjort att jag mer och mer börjat fundera på hur vi utredare eller socialsekreterare kan finna former och förhållningssätt för utredning som än mer fokuserar på att hjälpa familjer att finna vägar vidare. Begreppen ”utredning” – ”behandling” har tenderat att flyta ihop när jag kopplat ord som; förändring, utveckling, möjligheter och förhoppningar till dem.

Frågor jag ställt mig under senare tid och som varit kopplade till ovanstående resonemang har varit; Hur kan utredningsprocessen bli samskapande och kreativ, och locka till nyfikenhet, snarare än misstänksamhet? Hur skapas ett utredningssammanhang där familjen upplever hopp och möjligheter, dvs. ett utredningssammanhang som har fokus på möjligheter, utveckling och framtid? Hur påverkas utredningsprocessen av att syftet med utredningen, förutom att ”inhämta information”, är att hjälpa familjer till ett bättre liv?

När jag talar om ”utredning” i denna uppsats syftar jag på de utredningar som initieras av socialsekreterare och som har sin grund i socialtjänstlagens 50 §. Socialsekreteraren (utredaren) ska försöka skapa ett sammanhang som gör det möjligt att ”inhämta information” om hur barnens situation ser ut och hur familjen lever. Vad socialsekreteraren gör och hur hon/ han förhåller sig till familjen får betydelse för vilken information som skapas och hur förtroendet byggs i utredningssituationen.

Mina syften med uppsatsen är:

- Att använda systemiska och social-konstruktionistiska teorier för att utveckla idéer kring hur en utredning kan innebära förändring till något bättre för dem som utreds, och hur den kan skapa ökad nyfikenhet och kreativitet hos dem som utreder.
- Att utveckla idén om utredning som en socialt konstruerad aktivitet som innebär ömsesidig påverkan, och därmed förändring.

Introduktion

Vi människor lever i en kommunicerande värld. Vi skapar förståelse och mening i kommunikation med andra. Den kultur vi lever i och de samhälleliga diskurserna präglar hur vi förhåller oss till de ”verkligheter” vi skapar. Vi skapar betydelse till ord som: terapeut, behandlare, socialsekreterare, utredning, kunskap och forskning. Varje kultur skapar ”rätt” och ”fel” sätt att bete sig och kommunicera inom kulturen. Denna uppsats är skapad i relation till nuvarande diskurser som i sin tur står i relation till föregående osv. För att tydliggöra mina vägval i denna uppsats, och vilka influenser jag har, vill jag börja med att göra en kort historisk genomgång av synen på vetande och vetenskap.

Modernismen

I ett Europa som blev mer och mer sekulariserat ifrågasattes kyrkans makt och deras svar på mening och värde. Erland Lagerroth beskriver det ”Kopernikanska kätteri” som på 15-1600-talen lade grunden för ett vetenskapligt paradigmskifte genom att placera solen i universums mitt istället för jorden. Och eftersom ”Varje känt samhälle vilar på en rad grundläggande antaganden om *vilka vi är, vilket slags universum vi är i och vad som ytterst är betydelsefullt för oss*”(Lagerroth, 1994, s.27) innebar detta kätteri något oerhört. ”Modernismen” brukar den period kallas som inleddes med den ”vetenskapliga revolutionen” på 1600-talet, blev allmän egendom under ”upplysningen” på 1700-talet och som blev rådande ungefär till mitten av 1900-talet. ”Tro” kom att ersättas av en strävan efter ”vetande” och för vetande behövdes en generell vetenskaplig metod. Den vetenskapliga metod, med influenser från skrifter av bl.a. Bacon, Descartes och Newton, som skapades under modernismen kallades positivism. Auguste Comte brukar räknas som positivismens fader skrev: ”Den sanna positiva tanken består således framför allt i att iakta för att förutse, att studera det bestående för att kunna sluta sig till

framtiden..."(Comte, 1844, sv. övers. Idéhistorisk läsebok II, 1982 s.247). Genom att empiriskt studera världen skulle man nå slutgiltig kunskap om den. En grundtanke var att sanningen finns att söka utanför oss själva bara vi finner tillräckligt bra metoder för det. "Den vetenskapliga metoden" utvecklades för att generera rena, kontextfria och universella sanningar och en etisk princip var att forskaren skulle vara fri och obunden till sådant som värdering och moral. Inom detta vetenskapliga paradig (som än idag är det dominerande) var utgångspunkten att kunskap måste vara objektiv, permanent och universell och att målet för kunskap ska vara opersonligt, ohistoriskt och generaliserbart samt hantera oomtvistade fakta. Det positivistiska vetenskapliga paradigmet som varit modernismens vetenskapliga metod framför andra har inneburit enorma förändringar av den mänskliga livsföringen under de senaste århundradena. Vi lever i en värld som i mångt och mycket är konstruerad utifrån modernistiskt tänkande. Det har lett till kraftigt ökad materiell levnadsstandard och en tro på ständigt ökande tillväxt. Tänkanet har dock även inneburit miljökatastrofer, svält, stress, krig, kärnavfall och konflikter kring vad som är rätt och fel, sant och falskt. Det har under den senare hälften av 1900-talet kommit motreaktioner mot den modernistiska världsbilden. Dessa brukar gå under namnet postmodernismen.

Postmodernismen

Lagerroth (1994, s.128) skriver: "Den moderna världsbilden har inneburit stora framsteg, som inte skall gå förlorade i det allmänna avståndstagandet från dess negativa drag. Men liksom 1600-talets 'kätterier' markerade slutet på den medeltida världen, skall det 'nya kätteriet' skapa en postmodern värld, som skall skilja sig både från den moderna världen och den medeltida". "Den vetenskapliga metoden" utvecklades för att skapa rena kontextfria och universella sanningar. När vi nu har förstått att där inte finns några "rena" sanningar att finna oberoende av den mänskliga världen i vilken upptäckterna är gjorda, behöver vi ställa oss nya frågor om hur – och vad vi vet. I radioprogrammet "Vetandets värld" intervjuades arkeologen Johan Hegert om 1900-talets största arkeologiska forskningsframgångar. Han talade om att arkeologin nu är inne i ett omvälvande nytänkande som handlar mer om att söka mening än fakta. Han beskrev denna "post-processuella arkeologi" som en reflekterande arkeologi där frågorna mer inriktas på vilken betydelse det innebär att vara ägare av en flintyxa i det sammanhang de levde, än att flintyxor användes för att fälla träd. I samband med detta nya fokus har forskarna börjat ställa reflexiva frågor om sitt arkeologiska sökande som; vad ska

arkeologi vara?, vilka frågor ska vi ställa oss?, vad driver mig att söka vidare?, hur påverkar mina frågor de svar jag får?, etc.

Arkeologin som här får stå modell för paradigmskiftet, är bara en av alla de vetenskaper som tagit intryck av ett postmodernistiskt tänkande. Inom psykologi och psykoterapi har familjeterapi bidragit med postmodernistiska influenser. Vid Mental Research Institute i Kalifornien arbetade en grupp familjeterapeuter för att utveckla ett nytt synsätt på terapi. De menade att ”den psykodynamiska fokuseringen på den enskilda individen som bärare av patologin var felaktig”. Fokus flyttades från hur människor *är* och *fungerar*, till hur de *gör* och *kommunicerar*. Med utgångspunkt från bl.a. Bateson, Maturana och Milano-teamets arbeten har postmodernerna idéer fortsatt att utvecklas inom det systemiska tänkandet och social-konstruktionismen.

Social-konstruktionistisk social utredning

Vad lagen säger om utredning

Sociala utredningar (utredningar initierade av socialtjänsten) har sin grund i socialtjänstlagens 50 §, första stycket, där det står att "Socialnämnden skall utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden." Att inleda utredning innebär att "vända sig till den saken rör, upplysa om vad som blivit känt och föreslå de stöd- och hjälpinsatser som kan vara lämpliga" (Norström, Thunved, 1999, s.151). När jag talar om "utredning" i denna uppsats syftar jag inte på den skriftliga produkten, utan den kommunikationsprocess som leder fram till det skrivna.

Skapa information

Lagen säger att utredning skall göras och Törngren (1995, s.39) menar att "Utredningens primära mål är att inhämta information. Hur denna information inhämtas har stor betydelse för vilken information som erhålls och även för klientens vilja till samarbete, förtroende för myndigheten och vilja att använda förvaltningen som en resurs". Törngren påpekar vidare att "Frågan om information (i utredningssammanhang) inhämtas (fås) eller skapas i situationen och relationen mellan socialarbetare och klient är något som kan diskuteras".

Familjeutredning på institution

Kerstin Mårtenson har skrivit en D -uppsats om familjeutredning på institution (1997). Anledningen till familjeutredning på institution beskriver hon som att: "socialsekreteraren inte anser sig kunna göra en tillräckligt tillfredställande utredning på hemmaplan" och att "Behoven av en förändring i livssituationen i de aktuella familjerna är ofta akut och oron för hur barnen har det är stor." Om effekterna av utredning skriver hon vidare: "Att tänka på en fråga jag fått kräver att en tankeprocess skapas inom mig. Förutsatt att jag får tid och känner att mitt svar får ta plats och utrymme, kommer jag att leta efter svaret, de rätta orden, känslan som väcks etc. I letandet skapas nya ord, nya känslor, nya beskrivningar, vilket ökar möjligheten att lämna de gamla beskrivningarna". Hon pekar på de reflexiva effekter cirkulärt frågande har oavsett om sammanhanget är "behandling" eller "utredning". Familjerna får frågor som gör att de

tänker om sig själva och sitt sammanhang. De ges möjlighet att beskriva sig själva i fler ord och med mer mångfacetterade beskrivningar.

Påverkan i utredning

Olson och Petitt (1995, s.41) poängterar i sin artikel om utredning att ”utredaren alltid påverkar det som utreds och att det som utreds *skapas* i ett språkligt möte mellan två eller fler människor”, och att ”det är omöjligt att möta människor utan att påverka och låta sig påverkas”. De anser dock att det är viktigt att hålla isär utredningar och förändringsarbete för att dessa har olika syften och att de krav och förväntningar de inblandade kan ställa på varandra skiljer sig åt. ”Därav följer att man aldrig skall förvänta sig att specificerade förändringar äger rum när man utreder, även om det mycket väl kan inträffa förändringar under utredningstiden.” Det som Olson och Petitt understryker är att man ska vara medveten om sin position som utredare och att den skiljer sig från behandlarens position.

Idén om att vi skapar det vi pratar om har blivit allt vanligare de senaste åren. Törngren föreslår i sin bok ett lösningsfokuserat förhållningssätt i utredningsarbetet och skriver: ”I de flesta utbildningar ligger allt fokus på patologin eller metoden. I utredningssammanhang kan vi välja att bygga på människors styrka eller fixeras av deras svaghet.” (Törngren, 1995, s.31). Törngren fokuserar här på utredarens position (etik) som avgörande för vad som skapas i utredningen.

Etik i utredning

Jag utgår ifrån att information (sam)skapas i relationen mellan den som utreder och den/de som utreds. Informationen om en individ eller ett system finns inte att finna, kan inte ”fås”. Inte heller skapas den av enbart betraktaren. Informationen samskapas i interaktionen mellan den som utreder och den/de som utreds i ett specifikt utredningssammanhang. Information och mening skapas i en kommunicerande process som vägleds av de inblandades syften och önskemål om vart processen ska leda. Sett ur detta perspektiv kommer utredarens etik att hamna i förgrunden. Liksom forskaren samskapar sina ”upptäckter” samskapar utredaren sin utredning. Det finns inget där att finna utom det som utredaren är med att ”finna”. Utredaren sätts i en annorlunda position till utredning när fokus på självreflexivitet blir en av hörnstenarna. Med förståelsen av att man är med och skapar det man utreder blir en annan hörnsten etik. Utredaren behöver ställa sig frågor som; Vad vill jag skapa med min utredning? Hur kan

jag agera för att denna utredning ska kunna innebära att familjen/klienten får det bättre? Hur visar jag familjen värdighet och respekt? Hur kan utredningsprocessen innebära möjligheter och förhoppningar för de inblandade? Om jag som utreder vägleds av frågor som dessa blir ”utredning” en process med fokus på förändring. Inte förändring för förändringens egen skull utan för att man inte kan mötas vare sig i behandling eller utredning utan att man påverkas – förändras.

Skam, skuld, möjligheter och förhoppningar

Peter Lang och Elspeth McAdam beskriver att känslan av skam är socialt konstruerad och att arbeta i ett sammanhang av skam ”är inte en användbar position från vilken människor kan bli hjälpta att ta ansvar för sina handlingar”. I deras arbete med personer som begått sexuella övergrepp har de funnit att ”skuld och skam blir till en kloak som gömmer alla andra aspekter av en person. Alla andra röster och historier om den personen blir kvävda”. (Lang, McAdam, s.1, ej publicerad, min övers.). I utredningssammanhang behöver man ha fokus på, och ofta arbeta aktivt för att hjälpa människor vidare från den position av skuld och skam de befinner sig i bara genom att underkasta sig utredning. Samtal om möjligheter, drömmar, förhoppningar och om de goda historierna som alla familjer också bär med sig, är väsentligt att föra, för att balansera de problemfyllda historierna av skuld och skam. Syftet med att fokusera på de goda historierna är inte att de är trevligare att lyssna till än de dåliga utan att jag ser det som enda möjligheten att finna vägar vidare, vilket är syftet med utredningen. En annan anledning är att möjligheter och förhoppningar är lika ”verkliga” som de problem som presenteras. Traditionell syn på utredning (och terapi) innebär att man ska definiera problemen för att finna möjliga lösningar. Tanken är att problemen finns där, oavsett om - och hur vi pratar om dem. Risken med att samtala om problem är att de ofta tenderar att cementeras. Vi pratar ofta om problemen utan att reflektera över vad vi skapar genom att prata om problem. Vi skapar ord som ”insiktsfull”, ”försvarsinställd” eller ”omotiverad” för att beskriva klienters inställning eller vilja till att prata om problem.

Under en föreläsning citerade Peter Lang den franska filosofen Paul Ricoeur med orden: ”The tragedies of the past are the graveyards of unfulfilled hopes and incomplete promises. It is our job to bring life to the tragedies.” Det poetiska citatet föreslår en annorlunda syn på problem. Ricoeur kopplar problem till hopp som inte blivit infriade.

Sett i det perspektivet bör intresset för utredaren ligga i att fråga kring hopp. Även om utredning initieras utifrån problem kommer fokus då att ligga på vad som är möjligt.

Grundläggande antaganden om vilka vi är

Som svar på Descartes ”jag tänker alltså finns jag” har Cronen myntat ”vi kommunicerar alltså finns vi”. Det sätt på vilket vi förstår kommunikation beror på den mentala modell vi har för vad människan är (Pearce, 1999, s.33).

Social-konstruktionismen fokuserar inte på vad människan *är* utan på hur vi konstruerar vårt varande i socialt samspel med andra. W. D. Lax uttrycker att ”vi skapar världen som vi lever i, och därigenom vår egen ’verklighet’ i ett sammanhang av samhörighet med andra” (McNamee, Gergen, 1992, s.71). Ord som ”individualitet”, ”identitet”, ”verklighet”, ”samhälle”, ”psykoterapi”, ”känsla”, etc. ses som sociala konstruktioner, skapade i mönster av sociala interaktioner. Språket ses inte *representera* verkligheten, eller fungera som länken mellan oss och omvärlden. I språket *konstruerar* vi de ”verkligheter” vi engagerar oss i. Vi (sam)- skapar inte bara samhällen, relationer, institutioner, och kulturer, vi skapar också våra identiteter – våra jag (Lang, Little, Cronen, 1990, s.42). I konversation med andra skapar vi förståelse/ mening i det vi kallar ”verkligheten”, för att finna vägar vidare i livet. Wittgenstein (1953) förklarar ”att förstå” med att ”veta hur man ska gå vidare” vilket är det samma som att finna mening. Mening/ förståelse ses här inte som stående för sig självt utan är kopplat till Batesons (1972) beskrivning av sammanhang (kontext). Vi lär oss hur vi ska agera i de specifika sammanhang vi befinner oss. När jag t.ex. går på en fotbollsmatch vet jag hur jag ska agera som åskådare i en fotbollspublik. Denna kunskap kan jag dock inte använda mig av när jag sitter i publiken på en violinkonsert. Familjer, kulturer och sociala mönster förändras hela tiden i socialt samspel och ständigt produceras nya idéer om hur man ska leva ett gott liv. Detta blir inte minst tydligt när man ser gamla journalfilmer på tv. Där visas andra sätt att relatera på och bygga sociala mönster och med det sätt de gör det på blir det tydligt att de även tror att dessa mönster är de ”naturliga” och ”riktiga”. På samma sätt lär vi oss dagligen, medan vi kommunicerar, att tro att våra sociala mönster är ”naturliga” och ”riktiga”. Mer om detta under avsnittet om CMM och ”grammar”.

Fördomar

Föreställningar, eller fördomar ingår som en del av det sätt vi kommunicerar på och vi kommer aldrig att göra oss helt fria till dem. När vi t.ex. ”drar ett ärende” eller

”avrapporterar” sker detta utifrån vad vi väljer ut som väsentligt att säga. I ord, tonfall och gester försöker vi få andra att förstå den tolkning av världen som vi har gjort. Detta är mänskligt och helt naturligt. Cecchin har länge varit engagerad i att utforska fördomarnas natur och konsekvenser. Han föreslår ett respektfullt och nyfiket förhållningssätt till en mångfald av beskrivningar och förklaringar, istället för att leta efter den enda eller sanna förklaringen (1987). Nyfikenheten blir det verktyg man har för att finna cirkulära frågor som passar det sammanhang man befinner sig i. För att ”överleva” som terapeut (och utredare enl. min mening) i alla de sammanhang man deltar, där det produceras ”förklaringar” och ”sanningar”, föreslår han en ”vanvördig” (irreverent) hållning till dem. Han poängterar också vikten av ett självreflexivt förhållningssätt gentemot de fördomar man ständigt bär med sig och påverkas av i sitt handlande. Fördomarna finns där, frågan är hur man använder sig av dem för att skapa användbara ”sanningar” i utredningssammanhanget? Cecchins förhållningssätt är till stor hjälp i utredningssammanhang där fokus ofta handlar om att finna ”det rätta” och när man funnit ”sanningen” har man glömt att man varit medskapare av den, och är därför beredd att försvara den med näbbar och klor.

Domäner för utredning

Maturana har utvecklat teorin om ”domäner för handling”. Lang, Little & Cronen (1990, s.41) hänvisar aktiviteten ”utredning” till produktionsdomänen som innebär att vi i vårt arbete intar en position där vi ”tar in världen i objektiva termer”. Förklaringsdomänen är den domän där det är möjligt att laborera mellan olika möjliga historier, den domän utifrån vilken man bedriver terapi. McAdam & Hannah (1991, s.221) bygger på de förras resonemang om domäner och säger att vi när vi utreder i produktionsdomänen ”opererar som om där fanns objektiv verklighet och som om sanning finns”. En viktig skillnad mellan de båda domänerna är att vi, när vi arbetar i förklaringsdomänen alltid arbetar med de inblandades medgivande. Utredningsarbete utifrån produktionsdomänen kräver inte de inblandades medgivande.

Den tredje och sista domänen är den estetiska domänen. Oavsett om vi arbetar utifrån produktionsdomänen eller förklaringsdomänen är vi måna om att utföra arbetet på ett vackert, estetiskt sätt (Lang, Little, Cronen, 1990, s.46). Om vi t.ex. medverkar till att ett barn omhändertas, gör vi det på ett respektfullt sätt så att de inblandades värdighet kan bibehållas.

Att använda sig av teorin om domäner innebär att man får ett reflexivt förhållningssätt till sin position och man kan bli tydlig med syftet för sina handlingar. ”Om t ex familjen upplever situationen som ett polisförhör och jag själv betraktar mina frågor som terapeutiska interventioner, kommer vår relation bli förvirrande och minst sagt frustrerande” (Mårtensson, 1997, s.31).

CMM

CMM står för Coordinated Management of Meaning vilket kan översättas med ”samordnat skapande av mening” ungefär. Dvs. hur vi i kommunikation med andra samordnar våra handlingar i sökandet efter mening. Det är en social-konstruktionistisk praktisk teori om hur man kan tänka kring frågor som; ”vilka är vi?” och ”hur ska vi leva?” (Pearce, 1999, s.10). Med ”praktisk teori” menas att den utvecklas i direkt koppling till praktisk handling. Det är inte en kommunikationsteori som är tänkt att förklara kommunikation utan mer beskriver olika sätt att tänka om kommunikation. CMM utgår från kommunikation som den grundläggande mänskliga aktiviteten, att vi både skapas av, och skapar, de mönster av kommunikation vi lever i (Pearce, 1999, s.11). *I en kommunicerande praktik (inte genom att kommunicera) skapar vi institutioner, samhällen, kulturer och även oss själva, våra jag* (Lang, Little, Cronen, 1990, s.42). Initiativtagarna till CMM, B. Pearce och V. Cronen har framförallt hämtat influenser från Wittgensteins senare arbeten om kunskap, språk och handling, Deweys tankar om lärande och förståelse, Aristoteles tankar om etik och praktisk teori och Batesons tankar om information och kontext.

CMM är också en teori för hur man kan se på, och bedriva social forskning. I CMM presenteras flera heuristiska modeller för att förstå kommunikativa mönster. Med heuristisk menas enligt Nationalencyklopedin: metod för att upptäcka eller bilda ny relevant kunskap. Det är alltså inte metoder för att hitta själva kärnan, eller det ”mellan raderna” i det som kommuniceras utan en teori om hur vi skapas, finner mening och förståelse *i en kommunicerande praktik*. Jag har funnit idéerna i CMM intressanta och användbara för utredning. Därför vill jag ge lite extra plats åt denna teori. Grundläggande för en praktisk teori (att man lär medan man gör) är ett ständigt fokus på självreflexivitet, som t.ex. ”vilken betydelse får mitt handlande för den andre nu, och vad blir effekten av det?”, eller ”vad vill jag uppnå, skapa, med detta?”.

Samordnad, koordinerad handling

Traditionellt västerländskt tänkande tenderar att skapa en dualism mellan tanke och handling och tanken har fått en premierad betydelse gentemot handling. Det finns en idé om att man ska vara genomtänkt innan man handlar, att man ska tänka först och handla sedan. "Conjoint action" (samordnad handling) fokuserar på att det sätt människor tänker på är skapat i mönster av interaktion med andra. Personer går in i mönster av aktivitet och blir de människor de är baserat på de handlingar de utför i koordination med andra (Cronen, 1994a, s.13). Ett exempel kan vara den engelske journalist som ville förstå mer om fotbollshuliganism och därför gick med i Manchester Uniteds hårdföra supportergrupp. Efter ett år som medlem chockades han när han insåg att han stod och hejade på sina "kompisar" när de stod i ring runt en nedslagen supporter från andra laget och sparkade. Man blir en viss person, blir ett "jag", i den sociala världen i interaktion med andra. Att förstå andra innebär inte att försöka se in i dem, utan att agera med dem och föreställa sig andra mönster av interaktion i vilka de deltar (Cronen, 1995, s.36). För att förstå människors "grammar" (värld utifrån hur de förstår världen) behöver vi bli nyfikna på det specifika i berättelserna och det mönster de tillsammans bildar. Samtidigt kommer vi att påverka berättelserna när vi ställer frågor kring dem. Idén om conjoint action skulle i utredningssammanhang innebära att man som utredare medverkar istället för att studera utifrån. Att man inriktar sin nyfikenhet på hur systemet fungerar (eller hänger ihop) snarare än att leta efter bristerna och vad som inte fungerar. Det innebär också ett ökat fokus på självreflexivitet. En ökad medvetenhet om hur jag som utreder påverkar dem jag utreder och hur jag påverkas av dem.

"Grammar", mening och sammanhang

I kommunikation skapar vi regler och moral kring hur vi ska leva våra liv. Varje samhälle i varje kultur skapar regler för mänsklig handling såsom vad som är förbjudet, vad man bör och vad som är legitimt (Cronen, 1995, s.37). På samma sätt skapar varje familj, arbetsgrupp, par, etc. regler för vad som är rätt och fel sätt att handla inom familjen, gruppen, etc. När två, eller fler, människor möts och samtalar, börjar de samtidigt skapa regler som ska ge svar på frågan; hur ska vi samtala för att detta möte ska fungera?

Termen "grammar" (grammatik) är lånat från Wittgenstein i hans analys av "språkspel". Inom CMM använder man "grammar" för att beskriva det system av regler man har på den spelplan (det sammanhang) man befinner sig, vilka de handlingar man utför

som är legitimerade, obligatoriska, tillåtna, förbjudna etc. Reglerna som oftast är uttalade, underförstådda eller omedvetna hjälper oss att finna mening och förståelse i sammanhang. Wittgenstein exemplifierar med de båda schackspelarna som är engagerade i ett parti. Om de har spelat schack några gånger tidigare vet de hur pjäserna ska flyttas och att målet är att försätta den andre i schack matt. Reglerna är en förutsättning för att de ska finna mening med spelet. Om en av dem plötsligt skulle flytta hästen som tornet flyttas, skulle reglerna behöva omförhandlas dem emellan (Wittgenstein, 1953, para. 200-207). Det samma gäller språket, samtalet. Så länge det ”flyter på” skapar vi mening, förståelse – vi vet hur vi ska gå vidare. Att förstå en regel är inte en intrapsykisk process utan en process av koordinering med andra (Cronen, Lang, 1994, s20)

Reglerna för handling är specifika för varje system och de får sitt värde, sin mening, i samordnad handling (conjoint action). Hur man t.ex. skapar betydelse, mening, av ordet ”lojalitet” beror på om man har sin tillhörighet inom t.ex. ett politiskt parti, ett fotbollslag eller maffian.

CMM poängterar olika nivåer av mening i olika nivåer av sammanhang. Betydelsen av ”utredning” kan på en samhällelig nivå beskrivas som att ”socialtjänsten har yttersta ansvaret att barn inte far illa” men på familjenivå kan betydelsen av ”utredning” innebära ”tror dom inte att jag kan uppfostra mina barn?”.

Berättelser, talade och levda berättelser

Att vara ”jag”, att ha en identitet, är att ha ett antal berättelser som bekräftar vem ”jag” är. Vi kommer till världen som hjälplösa spädbarn med genetiska anlag som kommer att interagera med omgivningen. Vi blir givna ett namn och en plats i den mängd av konversationer som redan pågår (Pearce, 1999, s.27). I samskapad handling (conjoint action) skapar vi berättelser/ förklaringar om det liv vi lever (story told), som i sin tur påverkar hur vi lever vårt liv (story lived), som i sin tur förändrar berättelserna, osv.

Vi påverkas av de berättelser som berättas om oss. Ett känt exempel är när läraren av en forskare fick i uppgift att särskilja halva sin klass som ”den extra intelligenta gruppen elever” och även behandla dem därefter. Trots att uppdelningen var gjord slumpmässigt visade det sig att denna grupp lärde sig, och presterade, klart mer än den andra gruppen. Berättelsen om intelligens skapade intelligens och kreativitet. CMM poängterar kopplingen mellan den talade berättelsen (story told) och den levda berättelsen (story lived). I exemplet berättades historien om ”intelligens” och eleverna kunde leva

historien (visa hur man ”gör”) intelligens. Berättelsen innebar förändring för de inblandade i det att de kunde se på sig själva på ett annat sätt. Samtidigt var det en berättelse som passade de inblandade. De kunde anpassa den, leva den, efter de berättelser de hade med sig.

När vi arbetar med utredning för att förstå hur en familj lever kommer familjen att förändras medan vi utreder. Utredningen i sig blir en berättelse som kommer att påverka de inblandade. När en mamma av de professionella får veta att hon är ”dålig på att sätta gränser” eller har ”bristande föräldraförmåga”, eller när ett barn får veta att han är ”okontrollerbar” påverkas de liksom i exemplet ovan, fast negativt. Alternativet kan vara att fråga när mamman senast kände sig nöjd med en gräns hon satte, hur hon klarade det, vad hon gjorde, etc., eller när hon senast kände sig som en bra förälder.

Mening i nivåer av sammanhang

Bateson förklarar att det inte finns någon mening i sig självt utan att mening måste kopplas till sammanhang (Bateson, 1972, s.279-308). CMM beskriver en hierarkisk modell av nivåer av sammanhang (levels of context) där meningen på en nivå förstås i relation till en högre contextuell nivå. Exempel på contextuella nivåer kan vara (Burnham, Harris, 1996, s.135):

Innebörd (av ett uttalande)

Yttrandet (den uttalade meningen i helhet)

Episod (det specifika sociala mötet)

Mellanmänskliga relationen (definitionen av relationen mellan dem som möts)

Levnadsberättelse (berättelser som människor har om sig själva)

Familjeberättelser (familjemottot och sätt att bete sig i den sociala världen)

Samhällelig nivå (lagar, regler och sociala mönster för inneånarna i ett samhälle)

Kulturell nivå (trossatser, värderingar och handlingar som gör en kultur unik)

Sällan är alla dessa nivåer relevanta när man ska förstå eller beskriva den mening som skapas i mönster av social kommunikation. Hierarkin är inte statisk utan bestäms av handlingarna i en interaktion.

Exempel: En tonåring har blivit ertappad för snatteri och en anmälan är gjord till socialtjänsten. Tonåringen och dennes mamma är kallade till socialsekreteraren för ett utredningssamtal.

Kulturell nivå ”Man ska inte stjäla”

Samhällelig nivå ”Utredningssamtal skall göras när ungdomar ertappas för snatteri”

Familjeberättelse ”Vi är hederliga, och gör rätt för oss”

Episod ”Utredningssamtal på socialkontoret”

Yttrande ”Det var dumt att stjäla, det ska inte ske igen”

Ex. I en familj var familjeberättelsen kopplat till att stjäla; ”det är inte fel att stjäla om man inte blir ertappad”. I samtalen med socialsekreteraren var de ångerfulla när barnens snatteri kom på tal. Fast mest p.g.a. att barnen hade blivit ertappade, visade det sig. En annan familj levde familjeberättelsen att; ”villainbrott är inget brott, lägenhetsinbrott däremot, eller att döda statsministern - det är brott det”. Familjeberättelser som dessa innebär att de hamnar i en högre hierarkisk nivå. Det blir här familjeberättelsen som bestämmer meningen i det som sker, hur en handling ska förstås. Familjens normer blir viktigare att följa än t.ex. samhällets. Handlingen blir förståelig, får mening, i relation till den kontextuella nivån.

(Härefter skulle ha följt en beskrivning av hur jag gick till väga i forskningsprojektet och vilka metoder jag använt och hur jag analyserade resultatet. Jag har valt att hoppa över det i denna presentation och istället avsluta med några slutsatser av forskningsprojektet.)

Reflexiva domäner

Jag har funnit det svårt att förlika mig med tänkandet om utredning som kopplat enbart till produktionsdomänen och som kopplat till objektiv syn på världen. Det må vara att det är denna domän vi utgår ifrån när vi börjar utreda, när vi förklarar för familjen vad utredning innebär. Min erfarenhet är dock att jag, från att ha börjat i produktionsdomänen, pendlar mellan den och förklaringsdomänen. Om jag dessutom, som jag sa i introduktionen, ser denna forskning ”som en slags utredning”, blir det ännu svårare att relatera till enbart till produktionsdomänen och en ”objektiv syn på världen”. Jag behöver agera utifrån förklaringsdomänen för att kunna laborera med olika möjliga berättelser. När jag gör det skapas nya berättelser, nya möjliga sätt att förstå det mönster familjen lever i. Samtidigt behöver jag ha kvar fokus på att sammanhanget inte är förändring utan att det finns ett utredningssyfte till att jag samtalar med familjen. Idén om domäner vill jag däremot använda för att hålla fokus på att detta sammanhang inte

är frivilligt, utan att det innehåller ett mått av tvång och kontroll. Min uppgift blir att i utredningsarbetet reflexivt pendla mellan de båda domänerna samtidigt som arbetet genomsyras av den estetiska domänen.

Till sist

Mitt mål med forskningen har inte varit att producera sanningar om utredning, utan att skapa nyfikenhet kring användbara sätt att förhålla sig i utredningssammanhang.

Resultatet av forskningen leder mig att än mer se vikten av att, som utredare, nyfiket söka det sammanhang som innebär att mening och möjligheter skapas. Syftet med utredning är ju att den/de utredda och utredaren gemensamt ska finna vägar vidare – och i denna process sker förändring. Det innebär oförtrutna frågor om vad de inblandade vill, vad de strävar mot och vad de har för förhoppningar. Att arbeta i spänningsfältet mellan tvång och möjligheter blir utredarens utmaning. Att låta ”möjligheterna” och hoppet vara argumentet för handling blir utredarens etik.

REFERENSLITTERATUR

- Bateson, G. (1972) Steps to an ecology of mind, New York, Ballantine
- Boscolo, L., m.fl. (1990) Systemisk familjeterapi, Natur och Kultur, Malmö.
- Burnham, J. & Harris, Q. (1996) Meeting the needs of ethnic minority children, kap. 10, "Emerging Ethnicity: A Tale of Three Cultures"
- Cecchin, G. (1987) "Hypothesising, Circularity and Neutrality Revisited: An invitation to Curiosity", Family process, vol. 26, 4. 405- 414.
- Cecchin, G. m.fl. (1992) Irreverence: A Strategy for Therapists' Survival, H. Karnac (Books) Ltd., London.
- Cecchin, G. m.fl. (1994) The Cybernetics of Prejudice in the Practice of Psychotherapy, H. Karnac (Books) Ltd., London.
- Chen, V. & Pearce, W. B., (1995) "Even if a Thing of Beauty, Can a Case Study Be a Joy Forever? A Social Constructionist Approach to Theory and Research", in Wendy Leeds. Hurwitz. (ed.) Social Approaches to Communication, Guilford: New York.
- Comte, Auguste, (1844) "Discourse preliminaire sur l'esprit positif.", (svensk övers., del av) Idéhistorisk läsebok II, Lundgren m. fl., (1982) Gidlund.
- Cronen, V. (1994) "Coordinated Management of Meaning: Practical Theory for the Complexities and Contradictions of Everyday Life." Kap. 10 i The Status of Common-Sense in Psychology, Jurgen Siegfried (ed), Ablex Publishing.
- Cronen, V. (1994a) "The Consequentiality of Communication and the Recapturing of Experience" (paper no. one for the DispuK Institut seminar on teaching, therapy, organizational theory and development, Denmark. June 15- 17)
- Cronen, V. (1994b) "Coordinated management of meaning: a users' guide with applications to therapy, consultation and education" (paper no. two for the DispuK Institut seminar on teaching, therapy, organizational theory and development, Denmark. June 15- 17)
- Cronen, V., Lang, P., (1994) Language and action: Wittgenstein and Dewey in the practice of therapy and consultation, Human Systems Vol.5.
- Gergen, K., Gergen, M., (1991) From theory to reflexivity in research practice, Toward Reflexive Methodologies, in Stier, f. (ed.) Research and Reflexivity, kap 5, s.76-95, Sage publications, London.
- Hannah, C., McAdam, E., (1991) "Violence- part 1: Reflections on our work with violence" Human Systems vol. 2.
- Kvale, S. (1997) Den kvalitativa forskningsintervjun, Studentlitteratur, Lund.
- Lagerroth, E., (1994) Världen och vetandet sjunger på nytt, Korpen, Göteborg.
- Lang, P., Little, M., Cronen, V. (1990) "The systemic professional domains of action and the question of neutrality", Human Systems: vol. 1. p. 39-55.

- Lang, P., McAdam, E. (1994) ”Stories, giving accounts and systemic descriptions”, ej publicerad.
- Lang, P., McAdam, E. (år okänt) ”Develloping new moral orders with perpetrators”, ej publicerad.
- McAdam, E. & Hannah, C. (1991) ”Violence-part 2: Creating the best context to work with clients who have found themselves in violent situations”, Human Systems. vol. 2.
- McNamee, S., Gergen, K.J.; (1992) Therapy as social konstruktion, SAGE Publications Ltd.
- Mårtensson, K., (1997) Familjeutredning på institution, Magisteruppsats, Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Norström, C., Thunved, A. (1999) NYA SOCIALLAGARNA, Norstedts, Stockholm.
- Olson, H., Pettit, B., (1995) ”Att utreda – ett sätt att möta människor” Socionomen, nr 3 1995. S. 41-47.
- Pearce, B., (1992) A ”Campers Guide” to Constructionisms, Human Systems vol.3.
- Pearce, B., (1999) Using CMM ”The Coordinated Management of Meaning”, Pearce Associates, Woodside, California.
- Pearce, B., Walters, K., (1996) Research methods: A systemic communication approach, Pearce Walters Inc., Woodside, California.
- Penman, R., (1995) Communicating: A Moral Frame(up), presenterat vid Australian & New Zealand Communication Association annual conference, Perth.
- Penman, R., (1996) The researcher in communication: The primary research position, Context and Communication, Context Press: Reno, Nevada.
- Pereswetoff-Morath, E., (1998) Från tillrättalagd dialog till oförutsägbar dialog. Om utredningsmetodik ur ett språkssystemiskt perspektiv, C –uppsats vid Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Tomm, K. (1989) Systemisk intervjumetodik: En utveckling av det terapeutiska samtalet, Mareld, Stockholm.
- Törngren, G., (1995) Utredning som förändringsverktyg, Socialförvaltningen i Upplands Väsby, Uffe Tryckare, Upplands Väsby.
- Widman, M., (red.) (1999) Radioprogrammet Vetandets värld, sändes 1999-11-26 i SR p1.
- Wittgenstein, L. (1953) Philosophical investigations, Basil Blackwell Ltd., Sv. övers. (1998) Filosofiska undersökningar, MånPocket, Nörhaven a/s.

